

Ivan Katardžiev

ETNIČNO IN DRŽAVNO RAZMEJEVANJE
V EGEJSKI MAKEDONIJIRazširjeno besedilo referata na 23. zborovanju
slovenskih zgodovinarjev v Tolmini okt. 1986.

Sedanja državna meja med SFR Jugoslavijo in Republiko Grčijo ter med SFR Jugoslavijo in LR Bolgarijo oziroma med LR Bolgarijo in Republiko Grčijo deli ozemlje geografske in etnične Makedonije na tri dele: Vardarsko Makedonijo, t. i. Socialistično republiko Makedonijo, Egejsko Makedonijo, v okviru Republike Grčije, in na Pirińsko Makedonijo, ki je v okviru LR Bolgarije. Ta meja ni ne geografska ne etnična ne zgodovinska ne ekonomska. Ne upošteva teženj in boja makedonskega naroda, ampak je rezultat imperialističnega tekmovanja malih balkanskih držav - Bolgarije, Srbije in Grčije, katera bo zavzela večji del turškega ozemlja na Balkanu oziroma bo vladala Makedoniji, ki ima pomemben strateški položaj za dominacijo na Balkanu, ne upoštevajoč teženj in boja makedonskega naroda.

Zgodovina tega tekmovanja med posameznimi balkanskimi narodi je dolga. Njen pomen za sodobne odnose pa je v zvezi s pojavom buržoazije pri balkanskih narodih, s pojavom narodnoosvobodilnih gibanj za osvoboditev izpod turške jarma in ustanovitev lastnih nacionalnih držav. Z drugimi besedami, le-ta se je začel v sredini 19. stoletja in prehajal skozi različna navzkrižja: kulturna, četniška in vojaška.

V prvem primeru gre za težnjo, da se prek cerkve in izobraževanja zadrži ali razširi lastna, nacionalistična prevlada nad makedonskim narodom. V drugem primeru se to uresničuje s formiranjem državnih četniških enot, ki so se na območju Makedonije med seboj bojevale za razširitev svojega vpliva, hkrati pa so se, praktično, vse skupaj bojevale proti makedonskemu narodnoosvobodilnemu gibanju, proti njegovim ciljem za osvoboditev in ustanovitev makedonske države. V tretjem primeru gre za prizadevanje, da se s pomočjo vojske uresniči nacionalistična pričakovanja posameznih balkanskih držav, da se zajame celotno ali delno ozemlje Makedonije. Posledice rivalskih navzkrižij, sosednjih balkanskih nacionalističnih in državnih propagand ter vojaških obračunov na ozemlju Makedonije so bile katastrofalne.

V obdobju narodnostnega prebujanja in narodnoosvobodilnega boja je tuja propaganda z vsemi sredstvi ovirala proces narodnostne homogenizacije in konsolidacije makedonskega narodnoosvobodilnega gibanja. Eden od vzrokov za neuspeh ilindinske vstaje je prav v škodljivem vplivu te propagande. Nadaljnje tekmovanje, kdo bo vladal v Makedoniji, je pripeljalo do medsebojnih nasprotij v drugi balkanski vojni in do razdelitve Makedonije med balkanske države. Dejansko so to tudi najtežje posledice večletnih nacionalistično-šovinističnih spopadov sosednjih balkanskih držav na ozemlju Makedonije. Porušena je bila ekonomska in geopolitična enotnost Makedonije. Podrti so bili naravni tokovi makedonskega gospodarstva, uničena je bila njegova notranja povezanost ter razbita enotnost revolucionarnih gibanj. Umetne meje so povzročile, da se je morala celotna trgovina preusmeriti, da je bilo treba poiskati nove poti, nove trgovske partnerje, kar ni lahko v normalnih razmerah, kaj šele v razmerah uničenega gospodarstva, ki ga je povzročila vojna. Umetne meje so povzročile tudi spremenjeno politično situacijo in nerazvite cestne komunikacije. Vsekakor so bile posledice razdelitve Makedonije najtežje za nadaljnji razvoj makedonske skupnosti kot samostojnega, nacionalnega in političnega dejavnika na Balkanu. Razdelitev Makedonije ni povzročila samo rušenje ekonomske in relativne narodnostne enotnosti makedonskega naroda, ampak je odprla možnost za popolno

denacionalizacijo in asimilacijo in za spremembo etnične podobe Makedonije. V tem smislu se je v najtežjem položaju znašla Egejska Makedonija, ki je prišla pod grško oblast. Od skupaj 67.741 km², kolikor meri geografska Makedonija, ki ustreza etnografski razširjenosti makedonskega naroda, je Grčija dobila 35.169 km², kraljevina Srbija 25.774 km² in Bolgarija 6.798 km².

Glavni grški cilj v obdobju širjenja nacionalistične propagande v Makedoniji je bil denacionalizacija in asimilacija makedonskega naroda oziroma pogrčenje Makedonije. Takšna politika ni dosegla pričakovanih rezultatov v času balkanskih vojn in prve svetovne vojne, prav tako kakor tega nista dosegli bolgarska in srbska propaganda, toda z vključitvijo Egejske Makedonije v Grčijo je politika sprememb demografskih značilnosti tega dela Makedonije popolnoma uspela.

S kakšno vztrajnostjo, sistematičnostjo in krutostjo si je grška buržoazija prizadevala pogrčiti Makedonijo, priča ravnanje grške vojske v času balkanskih vojn in prve svetovne vojne. Medtem ko je bilo v prvi balkanski vojni na področju Bitole, Lerina, Ostrova, Drame, Seresa itd. na udaru turško prebivalstvo, se je z začetkom medzavezniške vojne leta 1913 začel pritisk na makedonski narod. Izpostavljena so bila predvsem tista središča, ki so imela pomembno mesto v boju za nacionalni preporod in v nacionalno-revolucionarnem gibanju. Najizrazitejši primer je popolnoma makedonsko mesto Kukuš, rojstni kraj Goce Delčeva, eno od središč nacionalnega prebujanja. 4. julija 1913 je bilo to mesto skupaj s še približno 40 makedonskimi vasi porušeno in požgano. Po rezultatih ankete Carnegieve komisije je grška vojska v Egejski Makedoniji požgala približno 16.000 hiš. V istem času je zaradi politike terorja nekaj deset tisoč Makedoncev zapustilo svoje domove.

Velike spremembe narodnostne sestave prebivalstva Egejske Makedonije so se začele v času vojn od 1913 do 1920. Toda resnično možnost, da enkrat za vselej reši makedonski (in ne samo ta) problem v Egejski Makedoniji v svojo korist in da ustvari etnično čisto grško ozemlje, je država dobila, ko je bila v Parizu sklenjena mirovna pogodba z Bolgarijo. Na podlagi te pogodbe je bila med Grčijo in Bolgarijo 27. novembra 1919 sklenjena »Konvencija o prostovoljni izmenjavi prebivalstva«. S to konvencijo je Grčija dobila možnost, da se čimprej znebi makedonskega prebivalstva.

Možnost za hitrejšo in učinkovitejšo spremembo etničnih značilnosti Egejske Makedonije je Grčija dobila po porazu s Turčijo leta 1922. Rezultat tega grškega poraza je bil ta, da je morala Grčija sprejeti veliko, pravoslavnega prebivalstva iz Turčije. Približno 540.000 tega prebivalstva se je naselilo na ozemlju Egejske Makedonije, s tem pa je bila dosežena radikalna sprememba etničnega značaja tega dela Makedonije.

Od leta 1896 do let 1941—1942 je tekel proces kontinuiranega zmanjševanja števila makedonskega prebivalstva v Egejski Makedoniji. Po nepopolnih podatkih je v letu 1896 v tem delu Makedonije živelo približno 354.000 Makedoncev, leta 1920 307.000, v letih 1941/42 pa 251.000. Pri turškem prebivalstvu so rezultati še poraznejši. Nasprotno pa so pri grškem prebivalstvu rezultati pozitivni. Tako je bilo na primer leta 1896 Grkov približno 84.000, 1920 107.000, 1941/1942 pa približno 630.000.

Ta proces zmanjševanja števila makedonskega prebivalstva v Egejski Makedoniji se je nadaljeval v času druge svetovne vojne in še zlasti po njej, po koncu grške državljanske vojne (1948—1949). Po podatkih KPG je makedonski narod, ki je pred vojno štel približno 250.000 ljudi, imel v državljanski vojni 21.000 žrtev, približno 50.000 Makedoncev pa je emigriralo. Največ — približno 30.000 se jih je naselilo v Jugoslaviji, približno 20.000 pa v vzhodnoevropskih državah. Proces nasilnega raznarodovanja egejskega dela Makedonije se je nadaljeval tudi po državljanski vojni in traja še do danes. Največ Makedoncev se je izselilo v čezoceanske države, Avstralijo, Kanado in Severno Ameriko.

Praktično je na ozemlju Egejske Makedonije od naselitve makedonskih Slovanov na Balkanu do danes med makedonskim in grškim življenjem stalno obstajalo nasprotje. Osnovna vsebina tega nasprotja je: za Makedonce težnja, da obstanejo in da se uveljavijo kot kulturni, nacionalni in politični subjekt na poti k formiranju enotne države na celotnem makedonskem ozemlju; za Grke težnja, da izvajajo svojo dominacijo z raznarodovanjem in asimilacijo makedonskega slovanskega elementa, z namenom, da pogrčijo Egejsko Makedonijo in jo spremenijo v etnično čisto grško ozemlje. Čeprav ima spopad izključno mednacionalni značaj, je v posameznih obdobjih dobival tudi razredno nacionalno vsebino.

Primorski del Makedonije, ki se je po razdelitvi Makedonije začel imenovati Egejska Makedonija, zavzema vodilno mesto v družbenem in kulturno-političnem razvoju makedonskega naroda in Makedonije. Zaradi možnosti, ki jih daje morje, je najprej tukaj začel nastajati kapitalizem v Makedoniji. Ekonomski razvoj ga je napravil za središče prebujanja, oziroma boja za kulturno-prosvetno samostojnost makedonskega naroda, za njegovo odcepitev od vplivov grške patriarhije, za ustanovitve lastne makedonske cerkvene organizacije. V Solunu so bili prvi začetki narodnostno-revolucionarnega gibanja za osvoboditev Makedonije. V egejskem delu Makedonije je rojstni kraj Goce Delčeva, ki je bil organizator narodnoosvobodilne revolucije v Makedoniji. V Solunu so bili leta 1893 postavljeni temelji VMORO, ki je v temelju spremenila narodno in politično življenje makedonskega naroda. Tukaj je središče socialističnega gibanja v Makedoniji. Tukaj so se bojevali proti vsem tujim propagandam, predvsem pa proti grški. Zaradi tega je tudi prišlo do silovitega rušilnega pohoda pogrcenja v času balkanskih vojn in prve svetovne vojne za izkoreninjenje makedonskega naroda v tem delu Makedonije, kar je pogoj za etnično čisto območje.

Razdelitev Makedonije leta 1913 oziroma 1919 na tri dele, ki so prišli v tri različne države, z različno družbeno, politično in kulturno tradicijo, toda z enotnimi cilji asimilirati makedonski narod, je prinesla velike spremembe v življenju makedonskega naroda. Namesto enega zasluževalca, enega narodno političnega tlačitelja in izkoriščevalca — turške države — so se pojavili trije: Grčija, Srbija (Kraljevina Jugoslavija), Bolgarija, lahko pa štejemo zraven tudi Albanijo, v kateri je živel precej številna makedonska manjšina. V takšnih razmerah se je makedonsko narodnoosvobodilno gibanje znašlo pred zapleteno nalogo, bojevati se ne le za osvoboditev in združitev celotne Makedonije kot enotne nacionalne in državne politične celote, ampak predvsem ohraniti narodnostno identiteto pred nasilnim raznarodovanjem. Praktično je bil v tem obdobju boj proti raznarodovalni in asimilatorski politiki tlačiteljskih režimov boj za nacionalno in socialno osvoboditev. V teh okoliščinah se je kljub vsem prizadevanjem, da se ohrani enotnost boja, le-ta sčasoma vse bolj izgubljala. Od boja celotnega makedonskega naroda je prešla v posamezne boje makedonskega naroda proti vsaki konkretni tlačiteljski državi. Razumljivo je, da zaradi tega delnega boja ni postala vprašljiva zgodovinska zavest, ki je bila zgrajena v prejšnjem revolucionarnem boju, niti enotnost ciljev osvobodilnega boja: osvoboditi in združiti Makedonijo. Odpor makedonskega naroda proti raznarodovalni politiki, ki jo je izvajala grška država in boj za nacionalno identiteto sta najzgovornejši dokaz za to.

Povezujoč se z delavskim in komunističnim gibanjem, kjer je našlo podporo in razumevanje, kljub temu, da se tudi politika KPG ni odlikovala s konzistentnostjo v principih nacionalnega vprašanja, je makedonsko narodno in razredno gibanje v Egejski Makedoniji v obdobju med dvema svetovnima vojnama premoglo dovolj moči, da predstavi svetovni javnosti položaj, v katerem se je znašlo, in cilje, za katere se je bojevalo. Na straneh legalnega časopisa KPG Rizospastis je bilo veliko informacij o dejavnosti VMRO(Ob), o odporu proti politiki pritiska in diskriminacije in tudi o lastnih političnih ciljih.

Toda bilo je tudi obdobje, ko so se gradili programski cilji skupnega boja KPG in makedonskega naroda v Egejski Makedoniji proti fašizmu, za demokratično preoblikovanje grške države, za nacionalno-politično svobodo Makedoncev v novi demokratični Grčiji. Možnosti, ki so nastale z antifašističnim bojem zaslužjenih narodov v Evropi, antifašističnim bojem jugoslovanskih narodov in narodnosti pod vodstvom KPJ in Josipa Broža Tita, uspehi makedonskega naroda v Vardarski Makedoniji v antifašistični in narodnoosvobodilni vojni — formiranje makedonske vojske, ustanovitev ASNOM, ki je bilo najvišje predstavniško telo makedonskega naroda itd., antifašistični boj grškega naroda pod vodstvom KPG so povzročili, da se je makedonski narod v Egejski Makedoniji množično udeleževal tega boja. Makedonci v tem delu Makedonije so si prizadevali za ustanovitev posebnih makedonskih nacionalno-političnih in vojaških struktur.

Od začetka narodnoosvobodilnega boja leta 1941 do kapitulacije Demokratične armade Grčije leta 1949 je bilo ustanovljenih 9 množičnih političnih organizacij, med katerimi so posebno pomembne: 1. Slavomakedonska narodnoosvobodilna fronta Kosturskega in Lerinskega okraja (1943); 2. Politična komisija Makedoncev pod Grčijo (1944); 3. Narodnoosvobodilna fronta Makedoncev Egejske Makedonije; 4. Narodnoosvobodilna mladinska zveza v Egejski Makedoniji (1945); 5. Antifašistična fronta žensk v Egejski Makedoniji (1945); 6. Makedonska komunistična organizacija v Egejski Makedoniji (1945); 7. Komunistična organizacija Egejske Makedonije (1949).

V istem času se je kot izraz prizadevanja, da se formira samostojna makedonska revolucionarna vojska, del skupne revolucionarne armade preoblikoval v različne makedonske vojaške enote, kot so Makedonska partizanska skupina na Kosturskem (1943), Slovansko-makedonska narodnoosvobodilna vojska (1944), Lerinsko-Kosturska brigada (1944) in Prva egejska udarna brigada (1944). Med bojem so bili postavljeni temelji različnih izobraževalnih in kulturnih makedonskih institucij. Na osvobojenem ozemlju je bilo osnovno izobraževanje v makedonskem jeziku.

V istem času so se v vseh oblikah revolucionarnih organov, ki jih je ustanavljala KPG, in to od oblasti in vojske do množičnih političnih organizacij, formirali posebni mehanizmi, ki so se ukvarjali z makedonsko problematiko, s pravicami in enakopravnostjo Makedoncev v revoluciji. Višek predstavlja pridobitev enega ministrskega mesta za Makedonce v začasni demokratični grški vladi (23. 12. 1947).

Enotno opredeljevanje makedonskega naroda v Egejski Makedoniji za revolucijo — od 60.000 vojakov, kolikor jih je bilo v demokratični vojski Grčije, je bilo več kot 20.000 Makedoncev — ustanavljanje političnih, vojaških, kulturno-izobraževalnih in drugih institucij v času devetletnega boja (1941—1949) predstavlja najmočnejši izraz njegovega nacionalnega oblikovanja. Dejstvo, da je bilo največ teh institucij po obliki, vsebini in imenu podobnih organizacijam, ki so bile v revoluciji ustanovljene na ozemlju Vardarske Makedonije, je dokaz enotnega boja makedonskega naroda za narodno in socialno osvoboditev, dokaz za popoln neuspeh politik, ki so jo 20 let izvajale države, tlačiteljice Makedonije.

Položaj makedonske narodne manjšine v Grčiji po drugi svetovni vojni

Druga svetovna vojna je odprla širok prostor za demokratizacijo družbenih odnosov v svetu in za reševanje nacionalnega in kolonialnega vprašanja. Dejstvo je, da je obdobje od konca druge svetovne vojne do danes čas popolne uveljavitve nacionalnih posebnosti tlačenih narodov. Res pa je, da ta proces ni neboleč, temveč poln velikih nasprotij. Bistveno pa je, da se tega procesa ne da ustaviti. Odraža se nedvomno tudi v položaju narodnih manjšin, to je tistega dela naroda, ki se nahaja izven okvirov lastne države. Ti procesi so brez izjeme vidni tudi na Balkanu in veljajo skoraj za vse manjšine jugoslovanskih narodov, ki živijo v sosednjih državah, ne glede na različno zgodovinsko preteklost in njihov mednarodni položaj.

Za jugoslovanske narode je narodnoosvobodilni boj proti fašističnim okupatorjem odprl možnosti za združitev razdeljenih narodov, za trajno rešitev nacionalnega vprašanja v okviru enakopravne skupnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti in za izboljšanje položaja narodnih manjšin jugoslovanskih narodov, ki so ostale izven meja nove Jugoslavije. Makedonski narod je prvič v svoji zgodovini po večstoletnem boju dobil v skupnem boju jugoslovanskih narodov in narodnosti pod vodstvom KPJ in Josipa Broza Tita zgodovinsko možnost za osvoboditev in ustanovitev svoje države v okviru federacije jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Poudariti pa moramo, da se je v makedonskem narodu ne glede na razdelitev Makedonije v Bukarešti leta 1913, ki je bila potrjena na mirovni konferenci v Parizu leta 1919, in izvajanje politike raznarodovanja in asimilacije, ki so jo izvajale sosednje balkanske države, neodvisno od različnih pogojev, v katerih se je znašel in sodeloval v antifašističnem boju, popolnoma izkazala enotnost ciljev tega boja: nacionalna osvoboditev in združitev, čeprav ta cilj programsko ni bil nikoli definiran kot konkretna naloga. V Egejski Makedoniji je bil to eden od osnovnih motivov za množično udeležbo Makedoncev v antifašističnem boju in v državljanski vojni. To dejstvo je v marsičem vplivalo na položaj, v katerem se je znašel makedonski narod v tem delu Makedonije ob koncu druge svetovne vojne, to je po neuspehu državljanske vojne (1945—1949). Seveda pa so na položaj makedonske narodne manjšine v Grčiji in v drugih državah, kjer je le-ta živel, v Bolgariji in Albaniji, vplivali tudi drugi elementi: odnosi med državami ljudske demokracije po vojni, zaostrovanje mednarodnih odnosov med nacifašističnimi koalicijami; objavljanje resolucije informbiroja proti KPJ in FLRJ leta 1948, ki je ideologizirala mednarodne odnose med socialističnimi državami, pojavljanje blokov, mednarodni položaj Jugoslavije ipd. Vse to je vplivalo na položaj vseh jugoslovanskih manjšin v sosednjih državah, ne glede na njihov ugodnejši mednarodni položaj.

Ko govorimo o razvoju mednarodnih odnosov nove demokratične Jugoslavije z državami tako imenovane ljudske demokracije, ki pomembno vpliva na položaj makedonske narodne manjšine v sosednjih državah Balkana, zgodovinska metoda zahteva, da se natančno določi periodizacija tega razvoja. Le-ta se lahko razdeli v dve obdobji: prvo, od konca vojne do objave resolucije informbiroja, in drugo, od resolucije dalje. V prvem obdobju se položaj makedonske narodne manjšine v Grčiji — natančneje povedano njegove večine — na svobodnem ozemlju ni mnogo razlikoval od položaja Makedoncev v Pirinski Makedoniji in v Albaniji. Zaradi visoke stopnje razumevanja med KPJ in KPG, ki se je gradila na takratnih enakih veljavnih idejnih osnovah, je imela makedonska manjšina na svobodnem ozemlju v Egejski Makedoniji, prav tako pa tudi v Pirinski Makedoniji in Albaniji, možnost, da sistematično razvija svojo nacionalno kulturo — rezultat pridobitev lastne udeležbe v boju za demokracijo in osvoboditev. To je čas, ko so bile množice navdušene nad bližnjo združitvijo z LR Makedonijo oziroma nad ustanovitvijo Makedonije.

Resolucija informbiroja je prinesla radikalne spremembe v politične odnose med Jugoslavijo in sosednjimi državami ter med KPJ in drugimi partijami. To je vplivalo tudi na položaj makedonske manjšine v sosednjih državah. Nastopilo je obdobje reakcije, ki svojo skrajnost doživlja v zadnjih letih. Pojav resolucije IB v Grčiji sovпада s porazom demokratične vojske v državljanski vojni, katerega posledice so katastrofalne predvsem za makedonsko narodno manjšino v Egejski Makedoniji. Po neuspehu grških demokratičnih sil v državljanski vojni se je bes grške buržoazne reakcije z vso silovitostjo zvil na makedonski narod. Cilj je bil jasen: izkoreniniti pridobitve, ki jih je izbojeval makedonski narod v antifašističnem boju in državljanski vojni za nacionalno identiteto, in še z večjo strastjo nadaljevati politiko raznarodovanja in asimilacije. Tako bi se makedonski problem enkrat za vselej odpravil. Osnovni cilj je spremeniti etično sliko tistega dela Egejske Makedonije, kjer živi makedonsko prebivalstvo strnjeno. Eno od preverjenih sredstev za to je izkoristiti poraz in tako pregnati čim večje število Makedoncev z njihovih domov.

Predpostavlja se, da je bilo na ta način izgnanih približno 50.000 Makedoncev. Največ, kot že rečeno, približno 30.000, jih je emigriralo v Jugoslavijo, nekaj pa v vzhodnoevropske države. V tem času je bilo na tisoče Makedoncev zaprtih ali interniranih na nenaseljene otoke v Egejskem morju. V predelih, kjer je živelo strnjeno makedonsko prebivalstvo, je bil uveden vojaški režim. Sprejeti so bili različni diskriminacijski ukrepi in zakoni, katerih osnovni cilj je bil, da se uničijo življenjski interesi makedonskega naroda, in sicer: konfiskacija premoženja pregnantih, odvzem državljanstva, prepoved vstopa v državo. Nekateri ukrepi so po prihodu sedanje vlade PASOK na oblast še ostrejši, na primer zakon o repatriaciji. Ta dovoljuje vračanje samo Grkom oziroma tistim, ki se opredelijo za Grke. Ta politika izvajanja pritiska na makedonsko manjšino v Grčiji na žalost ni samo značilnost grške nacionalistične in šovinistične buržoazije. Tako politiko vodi tudi KPG do makedonskih emigrantov v vzhodnih evropskih državah. KPG želi takšne svoje postopke proti makedonskim emigrantom ideološko obarvati in pojasniti kot boj proti »titoističnim agentom«, proti »titoizmu« in še naprej vztraja v takšnem svojem delovanju. Da bi bila drama še večja, so zaradi svojih razlogov takšno politiko nacionalističnega pritiska na makedonske emigrante iz Egejske Makedonije začele izvajati tudi nekatere države vzhodne Evrope, v prvi vrsti Bolgarija, ki zahteva od njih, da se opredelijo za Bolgare. Zgodovina si še ne upa javno povedati vsega, kar preživljajo makedonski emigranti iz Egejske Makedonije v državah vzhodne Evrope.

Kljub nekaterim navedenim dejstvom o položaju makedonske narodne manjšine v Egejski Makedoniji in v državah vzhodne Evrope ob koncu druge svetovne vojne in neuspehu državljsanske vojne nikakor ne smemo preprosto sklepati, da se takšna politika izvaja povsod. Izvajanje takšne politike ni enostavno in ni brez odpora. Takšni politiki se je uprl makedonski narod v celoti, predvsem pa manjšina. Izvajanje takšne politike je tudi odvisno od notranjega in mednarodnega položaja vsake konkretne države ter od položaja SFRJ v svetu in na Balkanu, od razvoja SRM, od njenega uveljavljanja v svetu kot kulturne in narodnostne identitete, od krepitve narodnostne zavesti, od uveljavljanja makedonske problematike v širši jugoslovanski javnosti in, če le-ta sprejme to problematiko za svojo, od odločnosti, oziroma neodločnosti jugoslovanske politike, da brani pravice makedonske narodne manjšine itd.

Ne da bi obravnavali podrobneje problematiko varstva pravic jugoslovanskih narodnih manjšin v sosednjih državah v povojnem obdobju in konkretno makedonske manjšine, splošna obravnava teh odnosov nedvomno kaže pri bolj ali manj uspešnem vodenju te politike na dvoja faktorjev: na demokratizacijo mednarodnih odnosov ter na notranji in mednarodni položaj Jugoslavije. Kadar je v povojnem obdobju prihajalo do zaostrovanja mednarodnih odnosov, se je krepil položaj konzervativnih in reakcionarnih sil v svetu in v sosednjih balkanskih državah. Praviloma se je v takih primerih poslabšal položaj makedonske narodne manjšine v teh državah. Značilen takšen primer je bil po objavi resolucije IB in po zmagi reakcije v Grčiji leta 1949. Ni naključje, da se je v tej državi po letu 1950 začel nov val preganjanja makedonske manjšine, ki se je množično, izseljevala v čezoceanske države Kanado, ZDA in predvsem v Avstralijo. Grška reakcija je izkoristila slabe mednarodne odnose in tudi položaj Jugoslavije po napadu vzhodnoevropskih držav in je začela z vso močjo izvajati svojo politiko uničenja makedonske manjšine v egejskem delu Makedonije oziroma njenega pogrčenja. In obratno, vedno, kadar je nastopilo popuščanje v mednarodnih odnosih, so se okrepile demokratične sile v svetu, okrepil se je položaj SFRJ, s tem pa so se izboljšale tudi možnosti za odprt dialog v izboljšanju položaja makedonske narodne manjšine v sosednjih državah.

Da je bilo od položaja Jugoslavije v svetu, od njene notranje situacije in povezanosti odvisno prizadevanje naše države, da bi se izboljšal položaj makedonske narodne manjšine v Grčiji, najbolj priča reševanje tega problema v času Josipa Broza Tita in po njem. V tem smislu moramo posebej omeniti politiko vlade Milke

Planinc. Če sodimo po pisanju grškega vladnega tiska, in ni razloga, da mu ne bi verjeli, je predsednica ZIS med svojim obiskom v Grčiji v duhu jugoslovanske načelne politike postavila vprašanje o izboljšanju položaja makedonske narodne manjšine v Grčiji. Predlog je bil podan v duhu pozitivnih mednarodnih dogovorov in konvencij, v duhu deklaracije o človekovih pravicah in sklepov konference za varnost v Helsinkih, predvsem pa v interesu dobrih odnosov med dvema državama. Toda dve leti kasneje, ko je obiskal našo državo predsednik grške vlade Papandreu, se jugoslovanska stran ni samo odpovedala pogovorom o tem vprašanju, ki ima trajen značaj v odnosih med dvema državama, ampak je po pisanju grškega tiska, pod pritiskom grške strani iz pozdravnega govora predsednika zveznega izvršnega sveta na večerji, prirejeni v čast predsednika grške vlade, bil črtan edini izraz, s katerim se kaže na odprt problem v odnosih med dvema državama, to se pravi, na položaj makedonske manjšine v Grčiji.

Kampanja proti makedonskemu narodu, proti vsemu, kar je makedonsko, v kateri sodelujejo najvišje institucije grške republike vključno s svojim predsednikom, ima globalen značaj. Vodijo jo na Balkanu, v središčih makedonskih izseljencev v Avstraliji, Kanadi in Ameriki, kjer živi največ egejskih Makedoncev, ki se bojujejo proti tej kampanji, potem v Evropi med makedonskimi delavci iz tega dela Makedonije. Z eno besedo, kampanja se vodi vsepovsod, kjer se misli, da lahko škoduje emancipaciji in afirmaciji makedonskega naroda, ki je enakopraven nacionalni subjekt na Balkanu. Ta gonja si z vso drznostjo prizadeva, da bi prodrla tudi v jugoslovansko skupnost, prepričana, da lahko tukaj zada najboljčutljivejši udarec uveljavljanju makedonskega naroda. Nesmiselno je, toda resnično: čim bolj se makedonsko ime, znanost, kultura uveljavljajo na mednarodnem področju, večja je tudi brezobzirnost in neukrotljiva antimakedonska ofenziva grškega šovinizma.

Šovinstično gonjo v Grčiji proti makedonski narodni manjšini v tej državi makedonski narod v socialistični republiki Makedoniji in povsod, kjer živijo Makedonci, doživlja kot dramo z jasno določenim koncem: stalno zmanjševanje etničnega prostora makedonskega naroda, demakedonizacija Egejske Makedonije, spreminjanje državne meje med SFRJ in Grčijo v etnično mejo med makedonskim in grškim narodom.

Vprašanje varstva pravic makedonske narodne manjšine v Egejski Makedoniji, ki je v okviru Grčije, ima s strani SFRJ kot državne skupnosti narodov in narodnosti splošen jugoslovanski pomen. To je vprašanje demokracije in napredka. Razumljivo je, da v SRM ni nobenih dilem o tem, da je SFRJ, ki je skupnost jugoslovanskih narodov in narodnosti, edini in resnični zaščitnik pravic makedonske narodne manjšine na Balkanu, prav tako pa tudi pravic drugih jugoslovanskih manjšin v sosednjih državah. Tega se zavedajo in čutijo tudi makedonski izseljenci v čezoceanskih državah. Vsako nenačelno pragmatično nihanje v določenih postopkih jugoslovanske diplomacije in v delu tiska, kakršno je bilo opaziti med letošnjim obiskom predsednika grške vlade Papandreuja v Jugoslaviji, zato makedonska javnost sprejema z vznemirjenostjo in negodovanjem. Značilen primer predstavljajo tudi diskusije nekaterih delegatov na nedavnem 9. kongresu ZKM, v katerih je prišel do izraza občutek, da ima jugoslovanska diplomacija dvoje meril pri varovanju pravic jugoslovanskih manjšin: eno za makedonsko: konjunktorno oportunistično, drugo za ostale: načelno. Pri tem se pogosto izražajo zahteve za večjo solidarnost, večjo enotnost jugoslovanskih narodov in narodnosti pri varstvu pravic makedonske narodne manjšine na Balkanu po vzoru varstva pravic slovenske narodne manjšine v Italiji in Avstriji. Podobne razprave so prišle do izraza tudi v diskusijah makedonskih delegatov na 13. kongresu ZK Jugoslavije.

Makedonski narod in država, kot del SFRJ, je za mir in medsebojno sodelovanje z vsemi sosedi. Upošteva vse mednarodne dogovore in je nasprotnik vsakega rušenja ozemelske celovitosti katerekoli balkanske države. Njegovemu bistvu, ki izvira iz revolucije za svobodo in neodvisnost, je tuja vsaka velikodrjavna ideologija in pro-

paganda. S 'simpatijami in 'podporo gleda na vsako prizadevanje za izboljšanje položaja narodnih manjšin katerekoli države in naroda. Hkrati pa je tudi nedvomno, da ne more nihče zanikati pravic makedonskega naroda, da skrbi za položaj svojih etničnih delov v sosednjih državah in da si prizadeva za njihovo izboljšanje v duhu veljavnih mednarodnih dogovorov. Ta pravica izhaja iz rezultatov revolucije, iz a'vnojskih določb, iz bistva jugoslovanske skupnosti, iz napredka.

Mi smo optimisti. Verjaniemo, da čas dela za nas. Naše izkušnje so bogate, težke in 'polne preizkušenj. Na tem ozemlju obstojamo zatirani, toda nepremagani že več kot 15 stoletij. V tej temi z redkimi revolucionarnimi iskrami gradimo svojo kulturno nacionalno obliko, ki je z vso svojo veličino pod vodstvom Josipa Broza Tita vzplamenela med NOB, med drugo svetovno vojno, katerè rezultat je SRM, bratska skupnost v okviru SFRJ. Že 40 let gradi makedonski narod skupaj z narodnostmi v SRM svojo lastno usodo, hkrati pa tudi usodo celotne jugoslovanske skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti. Na podlagi te in takšne skupnosti in na podlagi boja za zmago napredka, zdravega razuma pred apokalipso medsebojnega uničenja gradi makedonski narod svoj optimizem za lepši jutri, v katerem ne bo ovire za Makedonca, kjerkoli bo živel, da bo lahko rekel, da je Makedonec in dober državljan v okolju in državi, v kateri bo živel. Hkrati bo to bogat prispevek k razvoju medbalkanskega sodelovanja, osvobojenega dediščine nacionalizma.

(Prevedla Tatjana Mirt)

Zusammenfassung

ETHNISCHE UND STAATLICHE GRENZZIEHUNG IM ÄGÄISCHEN MAZEDONIEN

Ivan Katardžiev

Mit dem zweiten Balkankrieg, mit dem Friedensvertrag von Bukarest im Jahre 1913 wurde Mazedonien unter die drei benachbarten Balkanstaaten aufgeteilt: Griechenland, Serbien und Bulgarien. Durch die damals festgelegten Grenzen in diesem Balkanteil fand sich eine zahlenmäßig große mazedonische Minderheit auch in Albanien wieder. Die Friedenskonferenz von 1919 in Paris bestätigte diese Aufteilung nur bis auf einige kleine Veränderungen. Dadurch bekam Griechenland 35.169 km², Serbien 25.774 km² und Bulgarien 6.798 km². Durch diese Teilung wurde die ökonomische und geopolitische Einheit des Landes zerstört, der natürliche Fluß der mazedonischen Wirtschaft verändert, deren innerer Zusammenhang vernichtet sowie die Einheit der revolutionären Bewegung vereitelt.

Die Teilung Mazedoniens bot gleichzeitig die Möglichkeit für eine noch wirksamere Durchsetzung einer Politik der Entnationalisierung und Assimilierung des mazedonischen Volkes.

In der schwierigsten Lage fand sich der ägäische Teil unter griechischer Herrschaft. Motiviert durch eine Politik, die so schnell wie möglich den ethnischen Charakter des Ägäischen Mazedoniens verändern wollte, unterzeichnete Griechenland zuerst mit Bulgarien (am 27. November 1919) in Paris, später aber noch mit der Türkei (1923) in Lausanne eine internationale Konvention und Verträge, die ihm eine wirksame Durchsetzung der Entnationalisierungspolitik in diesem Teil Mazedoniens ermöglichten. Aufgrund dieser Verträge wurden auf dem Gebiet des ägäischen Teils Mazedoniens nach dem Jahre 1922 etwa 540.000 Vertriebene aus der Türkei angesiedelt, während die Zahl der mazedonischen Bevölkerung um mehr als hunderttausend vermindert wurde, von 354.000 auf 251.000. Dieser Prozeß eines ständigen Rückgangs der Zahl der mazedonischen Bevölkerung im ägäischen Teil Mazedoniens wird bis in die heutige Zeit fortgesetzt. Besonders intensiv war er nach der Niederlage im griechischen Bürgerkrieg, als über 50.000 Mazedonier unter dem Druck der griechischen Behörden in osteuropäische Staaten flüchten mußten.

Unter solchen Bedingungen stand die mazedonische Bewegung für die nationale Befreiung vor einer schwierigen Aufgabe: es galt für die Erhaltung der nationalen Identität zu kämpfen, für die Befreiung und Vereinigung Mazedoniens. Die Kraft

dieser Bewegung kam zur Zeit des antifaschistischen Kampfes und des Nationalen Befreiungskampfes noch besonders zum Ausdruck. In der Zeit von 1941 bis 1949 formierten die Mazedonier im Ägäischen Mazedonien neun politische Massenorganisationen und zahlreiche militärischen Einheiten. Ebenso wurden auf dem befreiten Gebiet verschiedene mazedonische Bildungs- und Kulturinstitutionen eingerichtet.

Die überaus hohe Beteiligung der mazedonischen Bevölkerung aus dem ägäischen Teil Mazedoniens am Befreiungskampf zur Zeit des Zweiten Weltkrieges war ein eindeutiger Beweis für den Mißerfolg der griechischen Entnationalisierungspolitik. Gerade deswegen setzten alle Regierungen der Nachkriegszeit in Griechenland die Entnationalisierungspolitik kompromißlos fort, ungeachtet ihrer Beziehungen zur SFRJ, der Deklaration der Vereinten Nationen über die Menschenrechte, der internationalen Verpflichtungen des griechischen Staates, ungeachtet des humanistischen Gedankens und des Fortschritts in der Welt.

Der Schutz der Rechte der mazedonischen nationalen Minderheit im ägäischen Teil Mazedoniens (ist von allgemeiner jugoslawischen Bedeutung. Das mazedonische Volk, ungeachtet dessen, wo es lebt, weiß, daß die SFRJ als staatliche Gemeinschaft jugoslawischer Völker und Völkerschaften einziger Staat auf dem Balkan) die Rechte der mazedonischen Minderheit schützt sowie auch die Rechte anderer jugoslawischen Minderheiten in benachbarten Staaten.

Gerade aus diesen Gründen rufen einige nicht am Prinzip orientierte, opportunistische und pragmatische Verfahren der jugoslawischen Diplomatie in der letzten Zeit und in einem bestimmten Teil der Presse ein schmerzliches Echo in der mazedonischen Öffentlichkeit hervor.

GORIŠKI LETNIK — ZBORNİK GORIŠKEGA MUZEJA

Goriški muzej (Nova Gorica) je začel leta 1974 izdajati svojo redno letno publikacijo z naslovom »Goriški letnik«. Doslej je izšlo trinajst števk. Zbornik prinaša znanstvene in poljudno-znanstvene prispevke predvsem s področja arheologije, etnologije, zgodovine, zgodovine umetnosti, literarne zgodovine; prispevki so vezani prvenstveno na prostor severne Primorske ter sosednje Furlanije. Tako sodelujejo v zborniku tudi tuji pisci z obmejnih področij. »Goriški letnik« želi biti tudi revija, ki naj ustvari dialog na znanstveni ravni ob naši zahodni meji. K temu naj poleg objav znanstvenih člankov pripomorejo tudi ocene in poročila o različnih periodičnih publikacijah, ki izhajajo v deželi Furlaniji-Julijski krajini.

»Goriški letnik« lahko naročite pri Goriškem muzeju, Grajska 1, YU-65001 Nova Gorica.

Ali ste že poravnali letošnjo članarino za zgodovinsko oziroma muzejsko društvo in naročnino za »Zgodovinski časopis«? Če ne — storite to čimprej in olajšajte delo društvenemu odboru in upravi revije!

*
* *
*

Ste že izpopolnili svojo zbirko starejših letnikov »Zgodovinskega časopisa«? Večina letnikov je na voljo pri upravi revije na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12 (telefon: (061) 332-611, int. 209). Podrobne informacije o zalogi in o cenah so objavljene v vsaki številki »Zgodovinskega časopisa«.

*
* *
*

Opozarjamo tudi na možnost prednaročila na ponatis vseh sedaj razprodanih starejših letnikov ZČ. Do sedaj je izšla v ponatisu že vrsta letnikov revije: marca 1977 ponatis prvega zvezka z letnico 1947, septembra 1978 ponatis 17. letnika za leto 1963, januarja 1980 ponatis 18. letnika za leto 1964, septembra 1980 ponatis št. 1-2/1972, decembra 1981 ponatis št. 1-2/1970, marca 1983 ponatis št. 1-2/1968, julija 1984 ponatis št. 3-4/1972, februarja 1985 ponatis št. 1-2/1971, oktobra 1985 ponatis 19./20. letnika za leti 1965—66 in marca 1986 še ponatis št. 3-4/1971 »Zgodovinskega časopisa«.

Na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije (oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I, telefon (061) 332 611, int. 209) lahko naročite še večino letnikov predhodnika »Zgodovinskega časopisa« — revije »Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo«. V Glasniku je objavljena vrsta razprav, ki so še danes ohranile svojo znanstveno vrednost. Vsem ljubiteljem zgodovinskega branja, posebej pa še raziskovalcem naše zgodovine zato priporočamo, da si omislijo komplet dostopnih številk »Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo« (GMDS).

Cene so razprodajne in so za posamezne številke naslednje:

GMDS 1/1919-20 — 40 din	GMDS 16/1935, št. 3-4 — 120 din
GMDS 2-3/1921-22 — razprodan	GMDS 17/1936 — 240 din
GMDS 4-6/1923-25 — 40 din	GMDS 18/1937, št. 1-2 — razprodan
GMDS 7-8/1926-27 — 60 din	GMDS 18/1937, št. 3-4 — razprodan
GMDS 9/1928 — razprodan	GMDS 19/1938, št. 1-2 — 200 din
GMDS 10/1929 — razprodan	GMDS 19/1938, št. 3-4 — 200 din
GMDS 11/1930 — razprodan	GMDS 20/1939 — 440 din
GMDS 12/1931 — razprodan	GMDS 21/1940 — 240 din
GMDS 13/1932 — razprodan	GMDS 22/1941, št. 1-2 — 200 din
GMDS 14/1933 — razprodan	GMDS 22/1941, št. 3-4 — 60 din
GMDS 15/1934 — razprodan	GMDS 23/1942 — 120 din
GMDS 16/1935, št. 1-2 — razprodan	GMDS 24/1943 — 80 din
	GMDS 25-26/1944-45 — 60 din

Kazalo k zgodovinskim publikacijam Muzejskega društva za Slovenijo velja 100 dinarjev.

Člani slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev imajo na navedene cene 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust. Za nakup kompleta GMDS odobravamo poseben popust. Za naročila iz tujine zaračunamo 60-odstotni pribitek in dejanske poštno stroške.